

ALICJA SZERŁĄG | Uniwersytet Wrocławski, Polska

(Nie)bezpieczeństwo kulturowe czynnikiem tożsamościowych i społecznych stratyfikacji – tytułem wprowadzenia

Cultural (in)security as a factor of identity and social stratifications – introductory remarks

Model, do którego będę powracał (w analizie nadchodzącej kosmopolityzacji życia na Ziemi), jest modelem rozmowy – a w szczególności rozmowy między ludźmi o odmiennych sposobach życia. (...) W zależności od okoliczności, rozmowy odbywające się ponad granicami mogą być uroczne lub po prostu irytujące: jednak tego, że w większości przypadków się odbywają, nie da się uniknąć

(Appiah, 2008, s. 20)

Owe rozmowy odsłaniają przestrzenie bezpieczeństwa i zagrożeń kulturowych zarazem. Uświadamiają bowiem możliwości w zakresie porozumienia ponad granicami kultur oraz wymiary kulturowo wrażliwe, utrudniające bądź uniemożliwiające wręcz to porozumienie. Jak konstatuje Ch. Wulf, „gdy spotkają się przedstawiciele różnych kultur, daje to początek złożonym procesom przyciągania i odpychania, tłumienia i asymilacji. Ważną rolę odgrywają przy tym przemoc i procesy mimetyczne” (Wulf, 2016, s. 172). Stąd orientacja na kategorie:

- » bezpieczeństwa kulturowego, w jego dwóch aspektach – po pierwsze odnoszącego się do sfery państwowej, przesądzając o bezpieczeństwie kulturowym państwa oraz, po drugie, do sfery społecznej, pojmowanego w tym kontekście jako bezpieczeństwo kulturowe jednostek i wspólnot

kulturowych – narodów, grup etnicznych czy wspólnot wyznaniowych (Włodkowska, 2009, s. 149);

- » tożsamości kształtującej się w warunkach wielokulturowości bądź to zamkniętej się w granicach własnej kultury, bądź otwierającej się na kultury odmienne, przybierając różne konfiguracje i kulturowe konotacje;
- » przestrzeni społecznej, która w warunkach zróżnicowania kulturowego może przyjmować postać kulturowo przyjaznej bądź opresyjnej, stając się obiektem przypisywania znaczeń i w konsekwencji przejawiania zachowań, w których z mniejszym lub większym nasileniem ujawniają się różnice kulturowe, czyniąc ową przestrzeń (nie)bezpieczną.

Warto zatem przedmiotem dyskursu uczynić procesy identyfikacji i kształtowania się tożsamości kulturowej w warunkach poczucia (nie)bezpieczeństwa kulturowego. Zdaniem Anny Drabarek obserwowalne są bowiem zjawiska zagrożenia bezpieczeństwa kulturowego tak zwanej traumy kulturowej, obnażające nowe pola konfliktów i będące źródłem obaw. Stąd ważna rola, jak podkreśla Alicja Szerląg, poczucia bezpieczeństwa kulturowego, które nie tylko gwarantuje pewność przetrwania i rozwoju tożsamości narodowej jednostek i wspólnot kulturowych, lecz także w większym lub mniejszym stopniu pozwala otworzyć się na kultury odmienne. Docenić przy tym należy przestrzeń wirtualną, współcześnie bowiem mamy do czynienia z wirtualizacją kultury powiązanej z procesem wirtualizacji bezpieczeństwa kulturowego (Jaskuła, 2017, s. 203). Dlatego istotnym zagadnieniem staje się, według Viliji Targamadze oraz Tatjany Bulajevej kształtowanie się subkultury nowego pokolenia na styku świata rzeczywistego i wirtualnego. Dokonuje się bowiem proces zmiany w subkulturze i zachowaniach nastolatków, na które istotny wpływ wywiera przestrzeń wirtualna, co nie pozostaje bez znaczenia dla kształtowania się ich tożsamości.

Odnosząc się natomiast do jednego ze zjawisk istotnie dynamizującego realia współczesnej Europy, a mianowicie migracji, wskazać należy m.in. na zagrożenia wynikające z tego procesu. Barbara Pasamonik, przywołując wypadki grupowego molestowania seksualnego zachodnich kobiet na ulicach niemieckich miast w noc sylwestrową 2015 roku przez migrantów z kultur pozaeuropejskich, wskazuje na medialną panikę dotyczącą bezpieczeństwa zachodnich kobiet w warunkach kryzysu migracyjnego. W tym kontekście, na co wskazuje autorka, powraca pytanie o możliwość integracji społeczno-kulturowej mniejszości wywodzących się z kultur pozaeuropejskich, w sposób szczególny dotyczy to mniejszości muzułmańskiej. W efekcie zdiagnozowanie różnic kulturowych, leżących u podstaw analizowanego zjawiska, może okazać się ważnym odniesieniem dla opracowania programów integracji społeczno-kulturowej.

Warto zauważyć, że problem migracji i uchodźstwa jest przedstawiany także na łamach czasopism. Odnosząc się do nich, Joanna Lendzion proponuje odczytanie zróżnicowanej narracji, pozwalającej wyłonić efekty wychowania oraz sylwetkę czytelnika – wielokulturowo świadomego Polaka oraz jego nastawienia do (nie)bezpieczeństwa kulturowego chrześcijańskiej Ojczyzny i Europy.

Kolejnym, interesującym poznawczo obszarem dyskursu, dotyczącego (nie)bezpieczeństwa kulturowego, jest także kultura organizacyjna więziennictwa, w ramach którego realizowane są oddziaływania zorientowane na odbywających karę pozbawienia wolności muzułmanów. Według Arkadiusza Urbanka chodzi przede wszystkim o gotowość personelu więziennego do kształtowania nowych kompetencji kulturowych podnoszących efektywność oddziaływań penitencjarnych i resocjalizacyjnych podejmowanych wobec więźniów odmiennych kulturowo.

Nie bez znaczenia dla poczucia bezpieczeństwa, zdaniem Marie Smith-Solbakken oraz Hansa Jørgena Weihe, jest międzypokoleniowy przekaz traumatycznych przeżyć, które odgrywają znaczącą rolę w nawiązywaniu relacji przez kolejne pokolenia. W tym kontekście, jak podkreślają autorzy, ważne jest poszukiwanie odpowiedzi na pytanie o to, jak należy odbierać sygnały z przeszłości i jak wykorzystywać je w pracy z rodzinami tych osób, które doświadczają długotrwałego stresu pourazowego.

Wskazane powyżej obszary refleksji naukowej kreślą tożsamościowe konotacje i społeczne dylematy związane z (nie)bezpieczeństwem kulturowym. W ich kontekście warto wskazać, zdaniem Justyny Pilarskiej, na nową perspektywę metodologiczną – metodologię indygeniczną – zorientowaną na lokalne, kulturowo zróżnicowane społeczności, będącą jednocześnie inspiracją dla kulturowo wrażliwych idiograficznych projektów badawczych dotyczących mniejszości kulturowych lub społeczności wykluczonych.

Biorąc pod uwagę zakres przedkładanego Czytelnikom tomu, żywimy nadzieję, iż zaprezentowane w nim stanowiska i koncepcje staną się przyczynkiem do pogłębionych analiz roli bezpieczeństwa kulturowego i jego zagrożeń w procesach kształtowania się tożsamości w warunkach doświadczania różnic kulturowych oraz w procesach społecznego osvajania i międzykulturowego integrowania odmienności kulturowych. By współczesna wielokulturowość przestała być odczuwana jako zagrażająca, a sama idea wielokulturowości jako utopia (Biernacka, 2012, s. 15–18).

Bibliografia

- Appiah, K.A. (2008). *Kosmopolityzm: etyka w świecie obcych*, tłum. J. Klimczyk. Warszawa: Prószyński i S-ka.
- Biernacka, M. (2012). *Hiszpania wielokulturowa. Problemy z odmiennością*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Jaskuła, S. (2017). Bezpieczeństwo kulturowe w świecie hybrydalnym. Aspekty teoretyczne i metodologiczne [w:] (red.) T. Kosmider, W. Kitler, *Granice tożsamości nauk o bezpieczeństwie. Perspektywa materialna i formalna*. Warszawa: Delfin SA, s. 202–2018.

- Włodkowska, A. (2009). Bezpieczeństwo kulturowe [w:] (red.) K.A. Wojtaszczyk, A. Materska-Sosnowska, *Bezpieczeństwo państwa*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, s. 141–171.
- Wulf, Ch. (2016). *Antropologia. Historia – kultura – filozofia*. Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN.